

Gedenkplaat onthuld op geboortehuis van Rumphius in Duitsland

door
Jelle W.F. Reumer

Over de zeventiende eeuwse natuurvorser Georg Eberhard Rumpf (Rumphius) is de laatste tijd veel geschreven. Nog maar een jaar geleden stond een artikel over het malacologische werk van Rumphius in 'Vita Marina' (1) met daarin de zinsnede: *Hij is waarschijnlijk geboren in de buurt van de Duitse stad Hanau in 1628.*

En dit najaar nog stond een artikel over de geologische kant van Rumphius in 'Grondboor en Hamer' (2) met daarin de wat stilliger uitspraak *Georg Rumpf werd in 1628 geboren in Hanau aan de Main, in het graafschap Solms (...).*

Beide uitspraken kloppen niet, zo weten we nu. Rumphius werd inderdaad geboren, en dat gebeurde ook in het graafschap Solms (in de tegenwoordige deelstaat Hessen), maar het was niet in 1628 en ook niet in Hanau. De wieg van Georg E. stond in het kleine stadje Wölfersheim, tussen Giessen en Frankfurt gelegen. Hij is daar ergens in het najaar van 1627 geboren; omdat de doop pas plaats vond in maart 1628 (in de winter ga je tenslotte niet met een pasgeboren baby over straat) staat het jaartal 1628 ten onrechte in de boeken als het geboortjaar.

Tweetalig opgevoed?

De Groninger historicus dr E.M. Joon en de Amerikaanse germanist prof. E.M. Beekman zijn in samenwerking met een Hessische amateur-historicus, de heer Gerhard Steinl, tot deze slotsom gekomen. Wölfersheim lag temidden van een gebied dat op meer dan gruwelijke wijze leed onder de verschrikkingen van de Dertigjarige Oorlog. In 1620 werd de plaats het hoofdkwartier van één van de troepenmachten, terwijl de vijand tien kilometer verderop lag ingekwartierd. De soldaten roofden, verkrachtten, vermoordden, en brandden alles plat. Daarbij kwam de pest. In 1628 (het doopjaar van Georg!) en in 1635 woedde de zwarte dood: na afloop waren er in

dr Erik M. Joon tijdens
zijn toespraak in de feestzaal
van Wölfersheim.
(foto's: Jelle Reumer)

heel het stadje nog maar 38 volwassenen, 10 meisjes en 6 jongens in leven. De keerzijde van de ellende was dat er genoeg werk aan de winkel was: wat vernield is moet weer worden opgebouwd. De vader van Georg, Augustus Rumpf, was 'Baumeister', aannemer/architect zouden we nu zeggen, waarbij hij zich vooral toelegde op vestingwerken. En daar was veel behoefte aan! De moeder van Georg was ene Anna Elisabeth Keller, afkomstig uit de omgeving van Kleef (Kleve), waar in die tijd Nederlands werd gesproken. Het vermoeden bestaat dat Georg als kind dus tweetalig werd opgevoed, in elk geval veelvuldig met het Nederlands in aanraking kwam. Ook een tante was van Nederlandse herkomst, en een neef schopte het in dienst van stadhouder Frederik Hendrik zelfs tot ambassadeur in Moskou. Deze Nederlandstalige opvoeding zou de verklaring kunnen zijn voor het prachtige Nederlands waarmee Rumphius zijn natuurhistorische werken schreef. Hij bracht tenslotte zijn jeugd door in Duitsland, leefde enige tijd in Portugal en vertrok toen naar Ambon waar hij in redelijke afzondering woonde en werkte. Zonder een degelijke Nederlandstalige achtergrond is het fraaie taalgebruik van de Rariteitkamer een raadsel!

De plaquette op het pand
Rathausgasse 1 te
Wölfersheim. De tekst luidt:
Zum Gedächtnis an Georg
Eberhard Rumphius
(Rumpf), * 1627 in
Wölfersheim, † 1702 in
Amboina (Molukken),
Naturforscher im Dienste
der holländischen
Vereinigten Ostindischen
Kompanien (V.O.C.), Literat
und Mitglied der Academia
Naturae Curiosorum,
genannt 'Plinius Indicus'.

Bevallingsverlof

Augustus en Anna Elisabeth trouwden in 1625 en vestigden zich in Wölfersheim. Daar was werk en ook in die tijd waren daar allochtonen bij welkom: Augustus kwam uit Braunschweig en was dus geen onderdaan van het graafschap Solms. Zijn dienstverband bij graaf Reinhard von Solms-Hungen werd in 1627 omgezet in een betrekking bij graaf Wilhelm I von Greifenstein, met de opdracht deze werkgever overal waar nodig te volgen. Al op 29 augustus 1627 verzoekt Augustus Rumpf zijn werkgever vrijstelling van een dienstreis, omdat zijn vrouw nog maar 7 à 8 weken voor haar bevalling staat: *Bitte deroent Euer Gnaden gantz underthenig umb Gotts willen sie wollten nicht allein meiner sondern meiner Hausfrawen und deren Leibesfrucht zu deren Entbündnis sie über 7 oder 8 Wochen uffs lengst nicht mehr hat, zu gnaden erbarmen.*

Dat betekent dus dat Georg eind oktober, uiterlijk begin november 1627 is geboren ^(3,4). Vader Augustus werkt vanuit het 'Amtshaus' in Wölfersheim, het latere Rathaus (adres nu dan ook Rathausgasse 1), en hoewel absolute zekerheid daarover niet te krijgen is, ligt het voor de hand te veronderstellen dat dat het geboortehuis van Georg is.

Plaquette

Toen de genoemde heren Joon en Beekman zich vorig jaar meldden bij de burgemeester van Wölfersheim, was het plan snel geboren om een gedenkplaquette te maken en aan te brengen op dit vermoedelijke geboortehuis. Op 11 oktober 1997 is dat gebeurd. Daartoe was door de burgemeester van Wölfersheim een middagvullend programma georganiseerd, met lezingen, voordrachten, een mezzosopraan die liederen van Schubert en Grieg zong, de opening van een kleine tentoonstelling, een historische rondgang door het stadje, de onthulling van de plaquette, en tenslotte een uitgebreid buffet. Het Natuurmuseum Rotterdam was bij dit geheel vertegenwoordigd in de vorm van een lezing over 'G.E. Rumpf als Naturforscher' en een vitrine ingericht met enkele reproducties uit Rumphius' Amboinsche Rariteitkamer, met bijbehorende schelpen. Ook was een origineel

exemplaar van de Rariteitkamer tentoongesteld alsmede de gedenkpenning die in 1902 ter gelegenheid van Rumphius' 200-ste sterfdag was geslagen.

Nu zijn zowel de geboorteplek van Rumphius als zijn sterfplek met een gedenkteken gemarkeerd. Op Ambon immers is vorig jaar een replica geplaatst van het kleine obelisk-vormige gedenkteken dat vanaf begin vorige eeuw tot in de Tweede Wereldoorlog de vermoedelijke plek van zijn graf sierde. Het originele – en zeer kwetsbare – wasmodel van de Wölfersheimer gedenkplaquette is in de collectie van het Natuurmuseum opgenomen. Er zal een beperkt aantal kunststof afgietsels van worden gemaakt, waarvan er binnenkort één een plek in het museum zal vinden.

Noten

- ¹ Strack, H.L. & Goud, J. 1996 - Rumphius and the "Amboinsche Rariteitkamer". Vita Marina, vol. 44 (1-2), november 1996, 29-39.
- ² Van Veen, F.R. 1997 - Georgius Rumphius (1628-1702). De eerste geoloog in Oost-Indië. Grondboor en Hamer, jrg. 51 (5): 94-103.
- ³ G. Steinl, 1997 - Rede anlässlich der Gedenktafel-enthüllung für G.E. Rumpf am Samstag, dem 11. Oktober 1997, in der Wetterauhalle Wölfersheim.
- ⁴ E. Riess, 1997 - Georg Eberhard Rumpf. Ein Naturforscher und Literat aus Wölfersheim. Der Gemeindespiegel, Jahrgang 33 (41): 5-6.

De door het Natuurmuseum ingerichte vitrine met reproducties, schelpen en een exemplaar van de Rariteitkamer.